

Александра С. Костић Тмушић¹
Милица С. Ђукић²
Универзитет у Приштини са привременим
седиштем у Косовској Митровици,
Филозофски факултет,
Катедра за српску књижевност и српски језик
Косовска Митровица (Србија)

316.75:811.163.41(497.11)
Прејледни научни рад
Примљен 06/06/2021
Исправљен 25/08/2021
Прихваћен 26/09/2021
doi: [10.5937/socpreg55-32644](https://doi.org/10.5937/socpreg55-32644)

СРПСКИ ЈЕЗИК, ДРУШТВО, ИДЕОЛОГИЈА³

Сажетак: Језик је феномен који је неодвојив од свих животних области. Будући да је језик основно средство споразумевања, неспоран је његов друштвени значај. Без језика друштво не би могло функционисати; с друге стране ни језик не би могао „живети” уколико не постоји његова употреба. Нарави једне нације одражавају се у језику, док с друге стране језик у великој мери чини нацију; он представља социокултурни одраз. Повезан је са историјом, политиком и разним установама попут цркве и школе, и у поменутих областима незауостављиво врши своју функцију. У зависности од моћи и статуса у друштву, разликује се његова употреба. Језик утиче на друштво у својој моћи, али и друштвене промене умногоме доприносе језичким променама. Друштво је живо, језик је жив, па се упоредо дешавају промене у обе области. Познате су различите идеологије у историји развитка друштва, које су шириле свој утицај. Једна од њих била би и идеологија стандарда језика, односно правилне употребе језика, на коју ћемо се посебно осврнути у раду. Наша цивилизација почива на правилима, на различитим нормама понашања, које су присутне и у језику и у друштву. Комуникација се успешно остварује поштовањем постојећих конвенција, без којих језички систем не би опстао. Несвесно прихватамо језичке идеологије и правила, не обраћајући пажњу на велику моћ језика у свакодневним активностима. Језик, друштво, политика, правила и промене – предмет су овог чланка, и они се посматрају у својим посебностима и компарацији.

Кључне речи: српски језик, друштво, друштвене промене, идеологија

¹ aleksandra.kostic.tmusic@pr.ac.rs

² milicadjukic1707@gmail.com

³ Рад је резултат научно-истраживачке делатности Филозофског факултета Универзитета у Приштини с привременим седиштем у Косовској Митровици, коју подржава Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Увод

Језик има јединствену улогу да загосподари свом ширином људске мисли или деловања. Постоји преко хиљаду разноврсних језика и дијалеката, који изражавају многоструку погледа на свет, књижевна стварања и начин живота. У суштини, у домену спознаје света можемо допрети докле језик то допушта. Он нам помаже да разумемо сами себе и друштво којем припадамо. Њиме решавамо проблеме или сукобе који настају у међуљудским односима, што значи да ниједна област живота није изван језика. Свака од њих има користи од изучавања језичких јединица и незамисливо је посматрати било који аспект живота а не поменути језик. Као оруђе којим деламо, он је пре свега средство које служи за споразумевање. Окружени смо њиме и уроњени у њега; човек без језика не би био човек.

Лингвистика као посебна научна дисциплина у центар својих истраживања ставља језик, са структуром, значајем и употребом. Неминовна је веза језика и културе, језика и друштва. Значај језика у људском животу такав је да наука о том предмету има шире значење, доприносећи сазнањима о природи људског бића. Још је Фердинанд де Сосир у својој чувеној књизи *Курс оишије линивисиике* из 1916. године истакао да лингвистика, говорећи о језику, проговара о човеку. Нарави једне нације се одражавају у језику, док је с друге стране језик оно што у великој мери чини нацију. У процесу језичке анализе у обзир узимамо везе које постоје између језика и историје, као и то да је за живот језика исто тако важна и унутрашња политика државе, да су битни односи језика са разним установама попут цркве, школе (уп. Bazić, Sekulić, 2017), да књижевни језик прелази границе књижевности и да се књижевни језик као нормиран супротставља дијалекту. Тиме се овај лингвиста још онда осврнуо на питања која су и дан-данас у жижи интересовања, као што су питање стандарднојезичких култура, језичке политике и планирања, језика и културе и сличног (Saussure, 1996).

Као што језик утиче на све области изван језика, тако је и језик под утицајем различитих сила. Од почетка века па до данашњих дана, језик је у различитим ситуацијама био под притиском разних идеја, које су припадале различитим струјањима и идеологијама. Идеологија се као термин дефинише са значењем обухватног склопа идеја које укључују начин на који појединац или група гледају на свет, као и циљеве, очекивања и активности. Она, дакле, подразумева идеје неке економске или политичке теорије, коју подржава нека група или особа. Идеологија као таква је у свом развоју немало утицала на језик, у различитим облицима свог развоја. Будући да се идеологија тиче друштва, а друштво је неодвојиво од језика, мењањем друштва мења се и језик. Друштвена раслојеност корелира са језиком и моћи у српском друштву од Другог светског рата па надаље. Доласком Комунистичке партије на власт после Другог светског рата, укидањем монархије и каснијим увођењем социјалистичког самоуправног система у Југославији, успоставља се нова друштвена елита базирана на политичкој идеологији. Са променом режима деведесетих година прошлог века, мењају се и политичке идеологије и циљеви које има бирокуратски говор, са којим се у савременом српском друштву покушава прекинути. Велику улогу има успостављање друштвених и политичких норми кроз моћ речи. Тиме долазимо до нове економско-политичке елите Србије која се језиком који користи идентификује

са интернационалним вредностима и те вредности преноси као позитивне и препоручљиве широј популацији у нашем друштву.

Предмет овог текста биће језик, као и друштво и идеологија у релацијама са њим. Циљ нам је да се покаже однос између језика и друштва, упоредо са идеологијама које на њих утичу или које из тог односа могу настати. Анализом кључних термина повезаћемо их у њиховој узајамности и међусобном утицају, методом дескрипције и компарације. Теоријски оквир овог рада јесте релација идеологије према језику и друштву, и њихова неодвојивост и међузависност. Након системског осврта на идеологију као појам, на језик и друштво у саоднос, бавићемо се и променама, које се како у друштву, дешавају и у језику. На крају ћемо се кратко задржати на идеологији стандардног језика и језичким идеологијама, чиме ћемо направити паралелу са нестандартним, дијалекатским облицима, који несумњиво чине богатство језика, истичући тиме значај стандардне норме за књижевни језик, али и друштво у целини. Сматра се да многи језици с великим бројем говорника имају стандардну варијанту; говорници таквих језика живе у стандардно-језичким културама у којима језичким ставовима доминирају снажне идеолошке позиције, које се увелико темеље на постојању ове стандардне норме, те формирају идеологију језичког стандарда или идеологију стандардног језика.

Идеологија (појам и значење)

Кад говоримо о идеологији, почећемо од самог појма речи која потиче из француског *ideologie*, или грчког, *idea* i *logos*⁴. Овим термином означава се обухватни склоп идеја, које укључују начин на који појединац или група гледају на свет, циљеве и очекивања и активности. Углавном се употребљава за политичке идеологије попут комунизма или либерализма, али се односи и на области изван ових. Односи се на проучавање идеја и рада на њима, мишљења, укупност филозофских, друштвених, политичких, моралних, религиозних идеја својеврсних у једном раздобљу или друштвеној скупини, коју може подржавати или нека особа или група људи.

Можемо истаћи мишљење Карла Маркса да је идеологија скупина свести и идеја која истинито објашњава друштво и његове законитости, и да од ње зависи развој одређених духовних и културних облика. По његовом мишљењу, људи су условљени одређеним развојем својих производних снага и као такви они су произвођачи својих идеја (Marx & Engels, 1945). Представници марксизма се надовезују објашњењем доминације одређене мисли у неком друштву. Долазе до закључка да у свакој епохи уз владајуће класе истовремено постоје и владајуће мисли. Класа која представља владајућу материјалну силу друштва у исти мах представља и његову владајућу духовну силу. Можемо закључити да је владавина одређене класе владавина одређених, доминантних идеја, што сачињава политичку идеологију⁵.

⁴ Појам је сковао Antoine Destutt de Tracy крајем XVIII века, како би њиме означио својеврсну науку изнад других наука, која проучава све људске идеје (в. Kennedy, 1978, str. 45–50).

⁵ Политичка идеологија се одређује као „скуп или систем политичких идеја, институционализовани оквир који окупља различите идеје и даје им одређено значење” (Ravlić, 2001, str. 147).

Различите политичке идеје су различито утицале на живот, на друштво, а онда и на језик као неодвојиви део друштва. Велики је број примера где је мач политичке или неке друге владајуће идеологије имао погубан или било какав други утицај на језик или уметничко стваралаштво.

Језик и друштво

Основна функција језика је споразумевање међу људима, па се, с тим у вези, језик примарно сматра социјалним феноменом, односно „социокултурним образом”. Повезаност језика и друштва, односно лингвистике и социологије, није нова спознаја нашег времена, већ се она непрестано тематизује у различитим научним дисциплинама још од антике. Стварање посебне дисциплине социолингвистике⁶ треба посматрати у светлу друштвено-политичких промена у шездесетим и раним седамдесетим годинама прошлога века.

„Куцнуо је час да се знаност о језику ослободи атрибута прашњаве, повијесно-музеолошки оријентиране знаности и своје затворене, потпуно теоријски оријентиране егзистенције, те да се укључи у конкретни, сувремени живот језика у којем политичке, односно социјалне димензије стоје у првом плану” (Linke, Nussebaumer & Portmann, 2004).

Почеци леже у англо-америчком простору, у Великој Британији и Северној Америци. Подручје занимања социолингвистике јесу тематска подручја као билингвизам⁷, језичке промене, језик и идентитет, односно етницитет, истраживања о етничким мањинама у склопу такозване лингвистике мањина и слично. Дејвид Кристал у својој енциклопедији (Crystal, 1987) поставља питање: „Шта си ти у очима друштва којем припадаш?”. Људи, дакле, стичу различите статусе својим учешћем у друштвеној структури, припадају различитим друштвеним групама са различитим улогама. Свако може да схвати да начин на који људи говоре може имати неке везе са социјалним положајем којем припадају. Људи имају развијен осећај вредности на основу којег оцењујемо да ли неко говори отмено, а неко просто, зависно од положаја, статуса и ситуације. Постоји нешто што називамо „моћ дискурса и дискурс моћи”⁸.

⁶ Социолингвистика је релативно млада лингвистичка дисциплина, која се шездесетих година прошлог века јавља као одговор на структуралистичку и трансформационо-генеративну интерпретацију језика као хомогеног и статичног система, одвојеног од друштвеног контекста у којем се употребљава. Нова лингвистичка дисциплина нуди интердисциплинарни приступ језику и језичким варијацијама. Спектар њеног истраживања се налази на скали која се креће од – друштвено до +друштвено (Filipović, 2018, str. 16).

⁷ Појмом *билингвизам* назива се способност једног те истог говорника да се наизменично користи двама језицима или више њих.

⁸ Марина Катнић Бакаршић је у својој књизи *Између дискурса моћи и моћи дискурса* указала на велики значај и повезаност ова два појма. Сам дискурс има велику моћ приликом употребе, а с друге стране моћ умногоме утиче на употребу језика. Наводи ситуације у којима

Основни задатак природног људског језика је да служи као средство за споразумевање колектива, чија је својина. У томе се дакле испољава и најважније обележје друштвеног карактера језичких појава⁹. Пошто споразумевања нема ван колектива, можемо рећи да функција споразумевања представља полазишну и пресудну одредницу у списку особина које језик чине друштвеном институцијом (Radovanović, 2003). Но, језик уопште није „изричито лингвистички појам” (Chambers & Trudgill, 1998, str. 4).

Језичке промене и утицај друштвених прилика на њих

Језик је у сталном покрету. Дешавају се промене и оне утичу како на начин говора, тако и, неизбежно, на све видове људског живота. Те промене нису драге пурицима¹⁰, али су у таквим ситуацијама често и они немоћни. Феномен језичких промена вероватно изазива више пажње и критике у јавности него било које друго питање¹¹. У већини случајева језик се мења зато што се мења друштво. Да бисмо зауставили или контролисали друштвене промене, потребно је да то прво урадимо са друштвом, а то је остварљиво у веома малој мери. Језичке промене су неизбежне и ретко предвидиве, па они који планирају будућност језика само губе време. Данас се пак увиђа потреба за већом језичком свешћу о променама и за више толеранције према њима, поготово у мултиетничком окружењу (Crystal, 1987)¹². Неких актуелних промена у језику говорници често нису ни свесни, будући да су оне видљивије у временској дистанци двеју генерација говорника. Језичке промене су неминовне, еволутивне, али увек мотивисане унутрашњим или спољашњим узроцима. У лингвистици постоји једно правило: кад се језик уопште не би мењао и кад би се стихијски мењао, то би нашкодило споразумевању (Došljak, 2005).

У различитим истраживањима о развоју језика, било народног или књижевног, увек је могуће видети судбину српског народа. Павле Ивић је сматрао да је историја

ће се, на пример, продавачица у бутику другачије опходити према купцу који не припада сталежу којем је намењена роба коју она продаје, и слично. Све зависи од ситуације и моћи надређених и подређених (Katnić Bakaršić, 2012).

⁹ „Стога се језик обично и дефинише као организовани скуп јединица (првенствено гласова и значења) и правила, који бивају искоришћени у процесима споразумијевања међу људима, дакле, као систем са друштвеном функцијом споразумијевања” (Došljak, 2005, str. 137).

¹⁰ Пуризам подразумева „чистунство” у језику, без позајмљеница и страних речи.

¹¹ Постоји чак уврежено мишљење да промена неизоставно подразумева погоршање и пропадање. Старији људи слушају необавезни говор младих и закључују да стандарди видно опадају. Најчешће се окривљује школа, али и држава и телевизија или радио, где свако одступање постаје мета напада језички осетљивих слушалаца (Crystal, 1987).

¹² У вези с тим, погрешно је мишљење да неки језик умире зато што је превише остарио или је превише компликован. Језик се мења зато што се мења друштво, а неки језик ће одумрети јер се променио његов статус у друштву; друге културе и језици преузимају његову улогу. Чак се и језици не мењају у неком предодређеном правцу. Неки губе флексије, неки их добијају. Негде се мења ред речи, неки језици губе вокале, а добијају консонанте или обрнуто. Систем се одржава у стању равнотеже испред промена које се дешавају, попут плиме и осеке које се увек смењују (Crystal, 1987).

нашег народа у великој мери садржана, записана у нашем језику, и да је сва духовност нашег народа забележена у њему (Ivić, 1986). У чувеној књизи *Српски народ и његов језик* бавио се етничком историјом народа, као и питањима како се она одразила на његов језик и уопште на писменост од Вуковог времена па све до 70-их година XX века. *Преглед историје српског народа*, с друге стране, прати спољашњу историју српског језика, хронолошки, где се уз сваки историјски период аутор дотиче и поглавља о језику (Ivić, 1998).

Како бисмо потпуно разумели стање српског језика данас¹³, потребно је подробно познавати раздобље између два рата, период СФРЈ, као и период пре тог раздобља, како каже Брборић (1996). Тада се десило оно што се није догодило нигде другде у словенском свету, кад је настао исти стандардни језик за две будуће словенске нације. Ратови на простору бивше СФРЈ (од 1991. до 1995. године) су у највећој мери утицали на статус тадашњег српскохрватског језика. Једини успели језички пројекат у времену српскохрватског језика, у издању Матице српске и Матице хрватске из 1960. године, био је *Правоиис српскохрватској/хрватској српској језика*, аутора Михаила Стевановића и Људевита Јонке. Српска језичка стварност није имала елементарну организованог развоја до распада СФРЈ, јер се испољавала јака приврженост језичком заједништву.¹⁴ Тек је Уставом Републике Србије из 2006. нормирано да су у Србији „у службеној употреби српски језик и ћирилично писмо“¹⁵.

Ако говоримо о службеној употреби језика, морамо се осврнути на оно што чини стандард језика, а то су правила употребе која су, пре свега, прописана правописом. Било је много покушаја мењања и писања правописа; очигледно да то није

¹³ Лингвиста Срето Танасић је у једном броју *Полијике* писао о томе колико је српски језик заправо угрожен јер се „данас у четири истојезичке југословенске републике службено јављају четири језика“. Књижевни стандардни језик, који је Вук Стефановић Караџић створио за потребе српског народа и његове културе, прихваћен је до краја деветнаестог века на простору између Словеније и Бугарске, у четири бивше југословенске републике. Онда су Хрвати прогласили хрватски језик, за њима Бошњаци бошњачки, и на крају Црна Гора црногорски језик. Док би то, по његовом мишљењу, лингвистички био и остао један језик (Којим српским језиком говориш – (politika.rs)). Милош Ковачевић, анализирајући лингвистички статус српског језика, истиче да он припада полицентричним језицима, јер се њиме служе и Хрвати и Бошњаци и Црногорци, што говори о томе да постоје различите варијанте српског, без обзира на сва изглашавања политичких дела у Хрватској, Федерацији Босне и Херцеговине и Црној Гори. То најбоље потврђује поређење бившег српскохрватског са другим полицентричним језицима, будући да је српскохрватски само преименовани српски књижевни језик (в. Kovačević, 2007). Сва три социолингвистички релевантна критеријума идентитета једног народа (комуникативни, структурни и генетски) недвосмислено потврђују да је у питању један језик (Kovačević, 2003, 23–38).

¹⁴ Устав Републике Србије из 1990. године у свом члану 8. доноси: „У Републици Србији у службеној је употреби српскохрватски језик и ћирилично писмо, а латинично писмо је у службеној употреби на начин утврђен законом“. У оном из 1992. године стоји да је у Савезној Републици Југославији у службеној употреби српски језик екавског и ијекавског изговора, док се и у Уставу Републике Црне Горе (из 1992. године) наводи став да је у службеној употреби српски језик ијекавског изговора (Došljak, 1995, str. 138).

¹⁵ Чл. 10. ст. 1 Устава Републике Србије, *Службени гласник РС* 98/2006.

нимало лак посао. Постоји група људи који су на челу језичке државе, одакле потичу правила употребе слова, речи, реченица и њихових комбиновања.

У овом делу бисмо морали направити разлику између стандардног језика и других, дијалекатских облика, који су на неки начин супротстављени, а опет сваки од њих има своје место. Читава наша цивилизација почива на откривању и поштовању правила. С тим у вези, у свакој области живота, од јела и одевања до рада или забаве, постоје одређене норме понашања. Разликују се од једног до другог друштва, али свакако да увек постоје. За сваку од њих се очекује да ће их се људи придржавати, док у супротном њихово кршење може изазвати друштвену осуду. Такве норме понашања нису само питање конвенционалних схватања о прикладном понашању, већ су правилности које улазе у основу активности, јер кад би на пример свако говорио и писао како му се прохте, не обраћајући пажњу на прихваћене конвенције, комуникација би убрзо престала, а језички систем би се распао и престао да постоји. Ово се, ипак, неће десити, јер говорници једног језика имају одређена знања о томе шта се и како може рећи. Поред знања, ту је и језичко осећање, којим се прави разлика између оног што је прихватљиво или није (Bugarski, 1996). Таква знања су прећутна или имплицитна, а свакако су део свести колектива, који се преноси. Та свест проистиче из језичке норме, јер је норма оно што се у неком језику може рећи, подразумевајући и начин на који се то каже. Постоји, дакле, нешто што је интуитивно знање језика и нешто што је прописано. „Језик без норме не би се могао ни учити ни употребљавати” (Bugarski, 1996, str. 242). Он је по својој природи нормативан, али су само неки језици уз то нормирани мерама које свесно предузимају неке језичке заједнице. Нормираност је свакако чвршћа у писаном него у говорном језику.

Стандардизован језик није укалупљен него меродаван језик. По језичком стандарду зна се шта је у неком језику нормално, а шта неутрално или обележено. Процес изграђивања језичких норми назива се језичким стандардизацијама, а његов резултат је стандардни или књижевни језик¹⁶. Усвајајући и учећи језик, усвајају се правила структуре, али и правила употребе. То значи да се учи и како да се служи језиком у складу са одређеном говорном ситуацијом. Посебну заслугу у оцртавању дискретности појединих језика Милрој (2006) приписује процесу стандардизације и његовом резултату – стандардном језику. Очита дискретност језика успостављена је друштвено или друштвено-политички. Неки језик није језик само због своје лингвистичке структуре по којој се разликује од других језика, него и због тога што је његова структура призната, прописана, наметнута. Посебност језика стога је у великој мери резултат друштвених и политичких процеса, а међу њима особито је важан процес језичке стандардизације. Склоност да се размишља о језику као о дискретном феномену, делом је условљена постојањем стандардних језика, на пример стандарднога енглеског и француског (Milroy & Milroy, 2000).

¹⁶ Ана Јањушевић Оливери је у скорашњој емисији говорила о нормираном језику истичући да је нормирани језик заправо језик који је заснован на одређеним правилима, а да се још користи и термин стандардни језик (као синоним са термином књижевни језик), јер нико под књижевним језиком не подразумева само језик књижевности. Уколико хоћемо да означимо језик којим је написана лепа књижевност, ми ћемо рећи да је то поетски језик. Она сматра да је поетски језик слободнији од књижевног (Janjušević, 2021).

На важност постојања стандардног језика и његову утицајност у вези са разграничавањем језика упућује и Берч (Bartsch, 1989). По његовом мишљењу, нормативно-теоријски приступ функцији и статусу језика осигурава привилеговано место стандардном варијетету, као мерилу коректности наспрам других варијетета. То значи да је унутар целог подручја језика ваљаност норми сваког нестандардног варијетета ограничена на одређене скупине људи и на одређене типове ситуација, углавном неслужбене и неформалне, док је стандард валидан за све људе на једном језичком подручју и за све ситуације и функције, а у службеним и формалним ситуацијама искључиво ваљан, док његова ваљаност искључује употребу свих других варијетета (Мићановић, 2004).

Различите друштвене групе желе да одрже свој језички идентитет и интересе, па се активно могу борити за признавање. Промене које се дешавају су све брже, земље постају хетерогеније, па је немогуће ослонити се на лагани ток језичких промена у решавању многобројних притисака и сукоба. Многе владе покушавају да реше те проблеме тако што формирају језичка планирања, која подразумевају стварање и спровођење званичне политике како треба да се користе језици и језички варијетети једне државе. Велику улогу у том процесу имају академије наука које се боре за очување стандарда, затим медији, школе и различите образовне установе. Језичко планирање спроводе различита министарства и уреди, академије, комисије, популарна друштва. Њихове се активности крећу од политичких и правних, па све до незваничних. Та област језичког планирања датира од шездесетих година прошлог века и још увек је у стадијуму истраживања. Открића и анализе у овој области могу бити од помоћи политичарима, педагозима, правницима и слично, дакле, онима који су одговорни за доношење одлука у погледу развоја језика у друштву. Одабрани стандард треба и званично спровести, што се чини путем владиних публикација, путем медија и у школама. Стандард се онда доживљава као најбољи облик језика у датој језичкој јединици, јер се везује за напредовање у друштву (Crystal, 1987).

Геартес (2003) се бави анализом социјалног вредновања језичких варијетета и њиховим корелацијама са друштвено-језичким факторима. Овај аутор читава историју језичке стандардизације објашњава кроз два модела стандардизације, рационалистички и романтичарски. Рационалистички модел полази од претпоставке да стандардни варијетети морају бити прихваћени и у употреби у свим друштвеним слојевима, али да морају бити неутрални у социолошком смислу. То би значило да се они не могу вредновати као власништво одређене престижне групе. Романтичарски негира активно учешће на којем се базира рационалистички. Романтизам доноси ново виђење према коме се језик сагледава као средство за изражавање индивидуалности, односно мисли и емоција сваког појединца. Овај модел дакле инсистира на праву и могућности сваког варијетета који има изворне говорнике. Рационалистички модел посматра језик као средство комуникације, а романтичарски као средство индивидуалног израза, док националистички модел кореспондира са рационалистичким, јер и ту стандардизација треба да води демократском учешћу већине, али се ту већина поистовећује са нацијом. Нација је основни елемент политичке организације, па самим тим и стандардизације и образовних поступака (Geeraerts, 2003). Геартес је истакао да мисли да је српски језички стандард настао на принципима националистичког (Filipović, 2018).

Вељко Брборић (2001) у књизи *С језика на језик* истиче да је српском народу у деветнаестом веку било потребно брзо стандардно-језичко решење. Тада је српска држава била обновљена, а српски народ пробуђен и освешћен. Таква решења су била формирана према критеријумима који су били више изван језика и лингвистике, јер се тада показао велики напор да се раскине са књижевном традицијом на славно-носербском језику, док је предност дата народном говору. Александар Милановић (2006), пишући о Вуку и реформи језика, насловио је увод *Друштвеноисторијски контекст и концепција књижевне језика*. Наслов асоцира на то да је питање стандардизације саставни део схватања концепта држава-нација. Постоји одбор за стандардизацију српског језика. Александар Белић (1976) је у *Нашем језику* говорио о језику и правилима:

„Ја сам рекао да наш књижевни језик, као и сви други на свету, има своје законе и правила; али да језичка правилност његова нимало не смета слободном стварању књижевника, исто онако као што тонови скала, који су за све музичаре исти, нису ни најмање спутавали генијалне полете великих музичких талената [...] Граматика се у средњој школи мора заснивати на језику, на проучавању његових особина [...] Деца науче у школи да добро владају правилним књижевним језиком, али и да на матерњем језику познају језик уопште. Јер у једном језику, или, боље да речем, у сваком језику – сви су језици света” (Belić, 1976, str. 4–5).

Идеологија стандардног језика и језичке идеологије

Стандардни језик је језик идеализација; то је пре идеја него потпуно остварена стварност, јер и варијанте које су стандардне нису у потпуности константне нити потпуно отпорне на промене. Идеал стандарда захтева активно одржавање и, докле год разни фактори придоносе том одржавању, процес језичких промена се успорава. Доступност стандардне варијанте у људској комуникацији јесте јако функционална, јер њу разуме већи број људи него што би разумели локализоване дијалекте. Постојање функционалних стилова је једна од карактеристика стандардног језика, јер се може користити у разним областима живота и активности. Функционални стилови су, може се рећи, донекле покретачка снага која подстиче стандардизацију. Како расте број функција у којима се језик користи, постаје све важније и важније да варијанта која је најближа униформности може испунити све функције (Milroy, 2006).

Језичке идеологије чине важно подручје проучавања у савременој социолингвистици и антропологији. Присутне су готово у свим људским друштвима, што их чини нарочито битним и занимљивим за проучавање. Говорници их често нису ни свесни, док оне пружају увид у везу између језичких и друштвених структура (Piller, 2015). Њиховим истраживањем бавили су се бројни стручњаци. Сам термин језичке идеологије односи се на сва веровања и осећања говорника о разним језичким варијететима (Piller, 2015). Често можемо чути мишљења попут: „енглески је језик будућности”, „немачки је ружан језик”, „призренско-тимочки дијалекат је неисправан и неподобан за употребу”, и слично. То су примери осећања и идеја које говорници могу имати о одређеним варијететима. Такви примери представљају кључан фактор

у разумевању процеса језичких промена, језика и идентитета и језика у социокултурном контексту, иако можда делују банално на први поглед. Пилер је истакао да су филолози, антрополози и лингвисти учили постојање и раширеност веровања и осећања о језичким идеологијама, али су те језичке идеологије биле ван њиховог интересовања (Piller, 2015). Мајкл Силверштајн је 1979. године објавио есеј *Language Structure and Linguistic Ideology*, у коме је изнео своја интересовања за изучавања начина на који језичке идеологије утичу и мењају језичке структуре. Поред социолингвистике и културне антропологије, везом између језика и друштвене организације бави се и критичка анализа дискурса (Piller, 2015). Језичке идеологије рефлектују сложене друштвене поделе, јер представљају веровања и осећања која приказују интересе одређене групе у друштву. Идеологија стандардног језика, као једна од боље проучених језичких идеологија, може послужити као добар пример за оваква појашњења. Идеологија стандардног језика подразумева веровање да стандардни језик представља естетски, морално и интелектуално највиши и најисправнији варијетет одређеног језика. Тај стандардни варијетет заснован је на говору најмоћније друштвене групе и стиче се кроз образовање. Сматра се јединим подобним за писање књижевних дела и употребу у јавној комуникацији. Он је универзално признат као супериоран, и тиме условљава друштвене неједнакости. Ова идеологија је толико утицајна да говорницима делује оправдано, како онима који га се придржавају, тако и онима који не говоре тим варијететом. Из тога произилази схватање да само говорници који говоре стандардом заслужују да буду на позицијама моћи у друштву (у даљем тексту биће речи о политичкој моћи и уопште друштвеној моћи језика), као и то да је његова употреба неопходна да би се напредовало на друштвеној лествици. Веровање да је стандардни језик неопходан за напредовање и успех произилази из повезивање овог варијетета са привилегованим друштвеним класама, те се њиме учвршћује њихова моћ путем ове језичке идеологије (Piller, 2015).

Милрој (2006) у својој књизи говори о неколико принципа који утичу на стварање идеологије стандардног језика. То су принцип униформности, идеја правилности и ауторитета, важност престижа и идеја легитимности. Као процес, стандардизација се састоји од наметања униформности одређеној врсти предмета, па је зато структурално својство стандардне варијанте језика униформност или непроменљивост. У идеалним условима ово би значило да сваки говорник сваки звук треба да изговара једнако, те да сви говорници треба да користе једнаке граматичке облике и вокабулар на исти начин. То опет подразумева да се језик не би смео ни мењати. У пракси тај идеал апсолутне униформности никада није постигнут. У писаном језику униформност је скоро у потпуности постигнута, нарочито у штампаним издањима, али говорни језик је мање подложен стандардизацији. Последица језичке стандардизације био је и развој свести међу говорницима о „исправном” или канонском облику језика. У стандардно-језичким културама готово сви се приклањају идеји правилности, јер се за неке облике верује да су исправни, а за друге да нису, да су погрешни, и то се најчешће узима као здраворазумско. Веровање у правилност је веома важан фактор за одржавање стандардног језика, односно за одржавање свести о стандарду, што нас води до мишљења које је супротно од онога што већина лингвиста подучава. Они обично говоре да језик припада свим изворним говорницима, јер се развија

унутар говорниковог ума. У стандардно-језичкој култури језик је у власништву само неколико људи, који имају ауторитет да другима намећу језичка правила. Идеолошка позиција је јасна већ у делима Џонатана Свифта, који је веровао да треба одредити групу људи која ће „средити“ енглески језик као трајно униформну структуру, верујући да је најбитније да се осмисли нека метода којом би се језик установио и фиксирао заувек, јер језик није у потпуности савршен и стално се мења. Сматрао је, дакле, да је језик културни феномен усађен у друштвена догађања пре него што је израстао из индивидуалних когнитивних способности. Одржавање стандардног језика зависи и од послушности према ауторитету. У ову сврху је пожељно да је стандардни језик кодифициран, и то речницима, граматикама, водичима за изговоре и језичким приручницима, који се редовно консултују као ауторитет о томе шта је исправно. Даље, Милрој говори о престижу стандардног језика. Поменули смо да при одабиру употребе између две или више варијанти за процес стандардизације није важно који је облик одабран, док су у пракси други фактори укључени у процес селекције. Један је ауторитет, а други је престиж¹⁷. И на крају, стандардни облик постаје легитимни, а остали облици нелегитимни, па се обично називају не-стандардни или чак суб-стандардни¹⁸ (Milroy, 2006).

Језичке идеологије представљају универзалан и утицајан феномен кога често нисмо ни свесни. Стално се дешавају промене на локалном и глобалном нивоу, што доприноси њиховој актуелности. Зато су све више предмет проучавања. Да би се у потпуности разумео однос између језика и друштва, и да би се постигла једнакост међу друштвеним слојевима, језичке идеологије се морају проучавати.

С друге стране пак, као што је већ напоменуто, говорници обично нису ни свесни да су условљени идеолошким позицијама. „Оно што је карактеристично за идеологију стандарда јест да људи вјерују да је ова униформна стандардна варијанта, са свим својим наметнутим правилима онога што је исправно, заправо језик сам”

¹⁷ Као супротност престижу можемо да поменемо стигму. Језички облици које ниже друштвене класе преферирају често су стигматизовани у широј заједници и то су обично облици које образовни систем одбацује.

¹⁸ Поставља се питање да ли је једино стандардна употреба језика правилна и прихваћена. Постоје одређене стигме у нашем језику да су дијалекти српског језика лоши и одбојни. Никола Танасић је објавио текст за РТС, у којем указује на значај прихватања и неодбацивања дијалеката и варијанти нашег језика. „Са сличном стигмом се редовно сусрећу милиони Срба који користе косовско-ресавски и призренско-јужноморавски (тзв. јужњачки) говор. Не само да их различити самопроглашени стручњаци за „прави српски језик” упорно опомињу да „говоре правилно”, него су њихови акценти и дијалектизми редовно предмет подсмеха и окидач за културшовинистичко омаловажавање. У јавном дискурсу ови говори и акценти се изједначавају са „сељаклуком”, „назадношћу”, чак „неписменошћу” (шта год била „усмена писменост”), а у најбољем случају се користе као снисходљиви печат „завичајности”, који увек некако подразумева благу техничку, културну и чак интелектуалну заосталост. Апели да се „води рачуна о чистоћи говора” су утолико апсурднији када имамо у виду да су ратови и кризе разбацали српски народ на све стране. Само отвореност према свим дијалектима српског језика даје нам за право да и даље претендујемо на статус озбиљне европске културе, за који су се генерације наших просветитеља, научника, и песника бориле вековима (Tanasić, 2021).

(Milroy, 2006, str. 40). Обично верују да су њихови ставови према језику здраворазумски и да се сви са њима слажу. Сама стандардизација се односи на многе друге ствари осим језика. У начелу, када постоје две или више варијанти истог језичког облика, само једна од њих може ући у стандардну варијанту. Стандардизација захтева да се једна варијанта прихвати. У пракси, фактори који су ван самог процеса стандардизације утичу на избор једне, а не друге варијанте, и ови фактори заједно су оно што чини идеологију стандарда (Milroy, 2006, str. 37).

Језик је, као главно комуникативно средство, све више занимљив широј маси, како онима који се баве лингвистиком, тако и онима који га свакодневно користе, дакле, свим људима. Јер, као што је Сосир рекао: „Језик је посебна сфера, четврто царство природе” (Saussure, 1996). Људи су обраћали пажњу на његову битност од антике, преко средњег века, па све до новог доба. Многе дисциплине се баве односом језика и друштва, језика и културе, језика и политике. Социолингвистика се, на пример, бави односом језика и друштва. Језик је друштвени феномен, јер без њега друштво и не би могло постојати. С друге стране, ни језика не би било да не постоје говорници који се њиме служе. То је узајаман однос. У језику се огледа и национална припадност, и култура и историја. У њему је сва моћ, а често се и моћ показује језиком. Још су антички Грци били свесни улоге и моћи језика у манипулаторне сврхе, па су зато изучавали реторику у школама. Интересовање за употребу језика као оружја влада и данас. У порасту је тренд повезивања политичких, социолошких и лингвистичких достигнућа у једну, јединствену анализу политичког дискурса. Манипулација језиком, а самим тим и идејама, ставовима, емоцијама, циљевима је основ сваког политичког деловања од старе Грчке и Рима, па до данас. Можда је манипулација језиком сада суптилнија и теже уочљива него што је то била у неким ранијим историјским периодима. Базира се на слабостима, емоцијама, потребама оних који су циљ манипулације. Али се свакако заснива и на ауторитету, социјалном статусу самог манипулатора. Одређена језичка манипулација отвара пут ка стицању моћи над особом или групом. Језик и моћ су два нераздвојно повезана феномена. Толико је снажна та веза да нема моћи без језика и обрнуто. То најбоље можемо уочити кроз језик политике, где је језик средство, оружје, којим субјекат стиче моћ управљања. У тесној је вези са манипулацијом, идеологијом и пропагандом. Манипулација језиком и идеологија у језику су две стране једне медаље, а негде између се налази политички језик. Термин језик и идеологија, или идеологија у језику, осим у лингвистици јавља се и у другим научним дисциплинама, попут антропологије, социологије, реторике и слично. Понекад је та веза обележена везником „и” а понекад везником „или”, што суштински мења начин посматрања, њихов однос, утицај и значај (Vojinović, 2014, str. 532). У англосаксонској литератури сусрећемо и термине *linguistic ideology*, *language ideology*¹⁹. Овакав језик је оптерећен фразама, реченицама које се понављају из говора у говор, и он је лак за идентификацију. Примера има свуда, у свим временима и политичким системима. Идеолошки језик неке идеологије настаје и нестаје са њом. Дobar говорник би требало свој говор да ослободи уобичајених фраза и да пласира сопствене идеолошке ставове (Vojinović, 2014).

¹⁹ У њиховој литератури дефинише се као скуп веровања о језику који су корисници артикулисали као рационализацију и оправдања перцепције језичке структуре и употребе (Woolard, 1994, str. 3).

Идеологија се, као један од битних појмова у теорији, одразила и на језик. Она подразумева идеју или скуп идеја коју подржава једна особа или група. Између идеологије и језика, језика и друштва, као и у њиховом односу и повезаности, настале су језичке идеологије. Већ олако прихватамо да је енглески светски језик или да је призренско-тимочки дијалекат показатељ необразовања. Поред тога, ствара се потпуно неприметна идеологија стандардног језика. Употреба језика није својевољна, те постоје одређена правила која се морају поштовати. Уколико наиђемо на две варијанте употребе неког облика у језику, за стандардни ће се одабрати један, а сви остали биће нестандардни. Значај језика за друштво и друштва за језик је неспоран и готово су то неодвојиви термини, из чијих саодноса могу настати различите идеологије или већ постојеће (идеологије) могу деловати на језик и друштво.

Aleksandra S. Kostić Tmušić¹
Milica S. Đukić²
University of Priština, in Kosovska Mitrovica,
Faculty of Philosophy, Department of Serbian Literature and Language
Kosovska Mitrovica (Serbia)

SERBIAN LANGUAGE, SOCIETY, IDEOLOGY³

(Translation In Extenso)

Abstract: Language is a phenomenon that is inseparable from all spheres of life. Since language is the basic means of communication, its social importance is indisputable. Without language, the society could not function; on the other hand, language could not “live” if there was no use of it. The characteristics of a nation are reflected in language, while, in turn, language makes a nation to a great extent; it constitutes a socio-cultural reflection. It is related to history, politics and different institutions, such as church and school, and it unstoppably performs its function in these areas. The use of language differs depending on its power and status in the society. Language influences the society with its power, but social changes also largely contribute to language changes. Both society and language are alive, so changes occur concurrently in both spheres. There are many different ideologies that have spread their influence in the history of the society development. One of them would be the ideology of language standard, or the proper use of language, which will be separately elaborated in our paper. Our civilization is founded on rules, or different norms of behaviour present in language and in the society. Communication is successfully realized by observing the existing conventions, without which the language system would not survive. We unconsciously accept language ideologies and rules, not paying attention to the great power of language in everyday activities. Language, society, politics, rules and changes are the subject of this article, and they are observed in their specific features and comparison.

Key words: Serbian language, society, social changes, ideology

¹ aleksandra.kostic.tmusic@pr.ac.rs

² milicadjukic1707@gmail.com

³ The paper is the result of the scientific and research activity of the Faculty of Philosophy, University of Priština in Kosovska Mitrovica, supported by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

Introduction

Language has a unique role of ruling over the width of human thought or action. There are more than a thousand different languages and dialects that express the multiplicity of the worldview, literary creation and way of life. Essentially, in the domain of the cognition of the world we may reach as far as language allows it. Language helps us to understand ourselves and the society we belong to. With it, we resolve problems or conflicts arising in interpersonal relations, meaning that no sphere of life is outside language. Each of them benefits from the study of language units and it is inconceivable to observe any aspect of life without mentioning language. As a tool we use, it is, first of all, an instrument that serves for communication. We are surrounded with it and immersed in it; a man without language would not be a man.

Linguistics as a separate scientific discipline places language, with its structure, importance and use, in the centre of its research. There is an inevitable connection between language and culture, or language and the society. The importance of language in human life is such that the science about this subject has a broader meaning, contributing to findings about the human being nature. As early as 1916, in his famous book *Course in General Linguistics*, Ferdinand de Saussure emphasized that linguistics, speaking about language, starts speaking about the man. The characteristics of a nation are reflected in language while, on the other hand, language is what makes a nation to a great extent. In the process of the language analysis, we take into consideration the relations existing between language and history, as well as the fact that for language life the state's internal politics is of equal importance, that language relations with different institutions such as church or school are also relevant (cf. Bazić, Sekulić, 2017), that literary language goes beyond the limits of literature, and that literary language, being normed, is opposed to a dialect. By doing so, this linguist elaborated on the matters that are in the focus of interest to this day, for example standard language cultures, language policy and planning, language and culture etc. (Saussure, 1996).

Just as language affects all areas outside language, it is also under the influence of different forces. From the past to the present, and in different situations, language has been under the pressure of various ideas belonging to different trends and ideologies. Ideology as a term is defined by the meaning of the comprehensive set of ideas that include the way in which an individual or a group sees the world, as well as goals, expectations and activities. Therefore, it implies the ideas of an economic or political theory, supported by a group or a person. In its development, ideology as such has had quite a large influence on language in all forms of its development. Since ideology is concerned with the society, and the society is inseparable from language, language changes too through changes in the society. Social stratification has correlated with language and power in the Serbian society from World War Two onwards. With the Communist Party coming to power after World War Two, the abolishment of monarchy and subsequent introduction of the socialist self-government system in Yugoslavia, new social elite was established on the basis of political ideology. With the change of the regime in the 1990s, there was also a change in political ideologies and goals of the bureaucratic speech, which the contemporary Serbian society is trying to abolish. The determination of social and political norms through the power of words has a significant role. That is what leads to Serbia's new economic-political elite that uses its

language to identify with international values and to transfer those values as positive and recommendable to the broader population in our society.

The subject of this text will be language, as well as the society and ideology in relation to it. Our aim is to show the relation between language and the society, simultaneously with ideologies affecting them or potentially arising from that relation. By analyzing key terms, we will connect them in their mutual relationship and influence with the aid of the description and comparison method. The theoretical framework of this paper is the relationship of ideology towards language and the society, and their inseparability and mutual dependence. After a systematic overview of ideology as a concept, of language and the society in their correlation, we will also deal with changes that occur both in the society and in language. In the end, we will briefly address the standard language ideology and language ideologies, thus drawing a parallel with non-standard, dialect forms that no doubt make language rich, thus pointing the significance of the standard norm to literary language, but also to the society as a whole. It is believed that many languages with a large number of speakers have a standard variant; speakers of those languages live in standard-language cultures in which language attitudes are dominated by strong ideological positions, largely founded on the existence of such standard norm, and therefore forming the language standard ideology or standard language ideology.

Ideology (concept and meaning)

Speaking of ideology, we will begin from the very concept of the word that originates from French *ideologie* of Greek *idea* and *logos*⁴. This term denotes a comprehensive set of ideas that include the way in which an individual or a group perceive the world, aims, expectations and activities. It is mostly used for political ideologies such as communism or liberalist, but it refers to the fields outside these as well. It refers to the study of ideas and work on them, opinions, the totality of philosophical, social, political, moral and religious ideas specific to a certain period or a social party that may be supported either by a person or a group of people.

We may point out Karl Marx's opinion that ideology is the production of ideas, conceptions and consciousness that truly explains the society and its laws, on which the development of certain spiritual and cultural forms depends. In his opinion, people are conditioned by certain development of their production powers and, as such, they produce their ideas (Marx and Engels, 1945). The proponents of Marxism go on to explain the dominance of a thought in the society. They reach a conclusion that in each epoch, along with the ruling classes, there are concurrently ruling thoughts. The class that represents the ruling material power of the society is at the same time its ruling spiritual power. We may conclude that the rule of a class is the rule of certain dominant ideas, which makes up political ideology⁵. Different political ideas have had different effects on life, on the

⁴ The term was coined by Antoine Destutt de Tracy at the end of the 18th century to denote a specific science superior to all others, which studies all human ideas (see Kennedy, 1978, pp. 45–50)

⁵ Political ideology is defined as a “set or a system of political ideas, an institutionalized framework gathering different ideas and giving them a specific meaning” (Ravlić, 2001, p. 147).

society and then on language as inseparable part of the society. There is a large number of examples where the sword of a political or some other ruling ideology had a disastrous or some other influence on language or artistic creation.

Language and society

The basic function of language is communication among people and, in that respect, language is primarily considered a social phenomenon, i.e. a “socio-cultural image”. The relation between language and the society, i.e. between linguistics and sociology, is not a new finding of our time, but it has been constantly the theme of different scientific disciplines ever since antiquity. The creation of sociolinguistics⁶ as a separate discipline should be seen in the light of socio-political changes in the 1960s and early 1970s.

“The time has come for the science about language to be freed from the attribute of a dusty, historically-museum oriented science and its closed, completely theoretically oriented existence, and for its inclusion in the concrete, modern life of language in which political, i.e. social dimensions are in the foreground” (Linke, Nussebaumer and Portmann, 2004).

The beginnings go back to the Anglo-Saxon territory, in Great Britain and North America. The area of interest of sociolinguistics covers the thematic areas such as bilingualism⁷, language changes, language and identity and/or ethnicity, research into ethnic minorities within so-called linguistic minorities etc. In his *Encyclopaedia*, David Crystal (Crystal, 1987) asks: “What are you in the eyes of the society you belong to?”. Therefore, people gain various statuses by their participation in the social structure; they belong to different social groups with different roles. Everyone can understand that the way in which people speak may be related to their social position. People have a developed sense of value on the basis of which we assess whether someone speaks in a sophisticated or simple manner, depending on the position, status and situation. There is something we call “the power of the discourse and the discourse of power”.⁸

The main task of natural human language is to serve as a means of communication of the collective it belongs to. Therefore, that is where the most important feature of the

⁶ Sociolinguistics is a relatively young linguistic discipline that appeared in the 1960s in response to the structural transformational-generative interpretation of language as a homogeneous and static system, separated from the social context in which it is used. This new linguistic discipline offers an interdisciplinary approach to language and language variations. The spectrum of its research is on the scale ranging from –social to +social (Filipović, 2018, p. 16).

⁷ The concept of *bilingualism* refers to the ability of one speaker to use alternately two or more languages.

⁸ In her book *Between the Discourse of Power and the Power of Discourse*, Marina Katnić Bakaršić points to great importance and connection of these two concepts. Discourse itself has a great power in its use and, on the other hand, power largely affects the use of language. She lists the situations in which, for example, a boutique assistant will differently treat a buyer who does not belong to the social class for which goods are intended etc. Everything depends on the situation and the power of superiors and subordinates (Katnić Bakaršić, 2012).

social character of language phenomena is manifested⁹. Since there is no communication outside a collective, we may say that the communication function constitutes the starting and crucial determinant in the list of features that make language a social institution (Radovanović, 2003). However, language is by no means an “explicitly linguistic concept”, according to Chambers and Trudgill (1998, p. 4).

Language changes and the influence of social circumstances on them

Language is constantly on the move. Changes occur and they affect both the manner of speech and, inevitably, all forms of human life. Those changes do not appeal to purists¹⁰, but in such situations even they are powerless. The phenomenon of language changes probably attracts more attention and criticism in public than any other matter¹¹. In most cases, language changes because the society changes. In order to stop or control social changes, we need to do it first with the society, and that is feasible to a very small extent. Language changes are inevitable and rarely predictable, so those who plan the future of language only waste time. Nowadays, however, there is a clear necessity of having higher language awareness of changes and more tolerance towards them, particularly in a multiethnic environment (Crystal, 1987)¹². In addition, speakers are often unaware of some current changes in language, since they are more visible from a time distance of two generations of speakers. Language changes are inevitable, evolutive but always motivated by internal or external causes. There is a rule in linguistics: if language did not change at all or if it changed uncontrollably, it would harm our communication (Došljak, 2005).

In different studies about the development of language, either folk or literary, it is always possible to see the destiny of the Serbian nation. Pavle Ivić believes that the history of our nation is largely contained and written in our language, and that all spirituality of our nation is recorded in it (Ivić, 1986). In his famous book *The Serbian People and Their Language*, Ivić deals with the ethnic history of the people, as well as the manners of its reflection on its language and literacy in general from Vuk's era to the 1970s. On the other

⁹ “Therefore, language is usually defined as an organized set of units (primarily sounds and meanings) and rules that are used in the process of communication among people, i.e. as a system with the social function of communication” (Došljak, 2005, p. 137).

¹⁰ Purism implies “purity” in language, with no borrowed and foreign words.

¹¹ There is even an accepted opinion that change inevitably implies deterioration and decline. Older people listen to the informal speech of young people and conclude that standards are visibly declining. Most frequently, it is blamed on school, but also the state and television or radio, where every deviation becomes a target of attack by language-sensitive listeners (Crystal, 1987).

¹² In that respect, it is wrong to think that a language will die out because it has become too old or too complicated. Language changes because the society changes, while some language will die out because its status in the society has changed; other cultures and languages assume its role. In fact, languages do not change in a certain predetermined direction. Some of them lose flexions, while some of them get them. In some cases, the word order changes, some languages lose vowels and get consonants, and vice versa. The system is maintained in balance before the changes occurring, just as always alternating high and low tide (Crystal, 1987).

hand, *An Overview of the History of the Serbian Language* follows the external history of the Serbian language chronologically, where with each historical period the author also addresses language (Ivić, 1998).

In order to understand fully the state in the Serbian language today¹³, it is necessary to be thoroughly familiar with the period between two wars, the period of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, as well as the period preceding it, according to Brborić (1996). That is the time when something happened that did not happen anywhere else in the Slav world – that is when the same standard language was created for two future Slav nations. The wars in the territory of the former SFRY (from 1991 to 1995) affected on a large scale the status of the Serbo-Croatian language of the time. The only successful language project in the era of Serbo-Croatian was the publication of *Matica srpski* and *Matica hrvatska* from 1960 – *Orthography of the Serbo-Croatian/Croatian-Serbian Language* by Mihailo Stevanović and Ljudevit Jonke. The Serbian language reality had no elements of organized development until the break-up of SFRY because of the manifested strong attachment to language togetherness.¹⁴ It was only in 2006 that the Constitution of the Republic of Serbia prescribed “the official use of the Serbian language and the Cyrillic script” in Serbia.

Speaking of the official use of language, we must look at what makes the language standard – the rules of use that are primarily prescribed by orthography. There were many attempts to change and write orthography; however, it is evidently not an easy task. There is a group of people at the head of the language state, and that is where the rules of the use of letters, words, sentences and their combining derive from.

In this part we should distinguish between standard language and other, dialect forms, which are somehow opposed, while each of them has its own place. Our entire civilization

¹³ In one edition of daily *Politika*, linguist Sreto Tanasić has written about how endangered the Serbian language actually is because “today, four languages are officially used in four same-language Yugoslav republics”. The literary standard language, created by Vuk Stefanović Karadžić for the needs of the Serbian nation and culture was accepted by the end of the 19th century in the territory between Slovenia and Bulgaria, in four former Yugoslav republics. Then Croats declared the Croatian language, followed by Bosnians declaring their own language and, in the end, Montenegro declared the Montenegrin language. In Tanasić’s opinion, it would be and it has remained the same language in linguistic terms (*Which Serbian do you speak?*, politika.rs). Analyzing the linguistic status of the Serbian language, Miloš Kovačević emphasizes that it belongs to polycentric languages because it is used by Croats, Bosnians and Montenegrins, which speaks about the existence of different variants of Serbian, regardless of proclamation of political acts in Croatia, the Federation of Bosnia and Herzegovina, and Montenegro. It is best confirmed by the comparison of former Serbo-Croatian with other polycentric languages, since Serbo-Croatian was only renamed Serbian literary language (see Kovačević, 2007). All three socio-linguistically relevant criteria of the identity of a nation (communicational, structural and genetic) unambiguously confirm that it is one language (Kovačević, 2003, 23–38).

¹⁴ The Constitution of the Republic of Serbia from 1990, in its Article 8 stipulate the followings: “In the Republic of Serbia the Serbo-Croatian language and the Cyrillic alphabet shall be officially used, while the Latin alphabet shall be officially used in the manner established by law”. In the 1992 Constitution, it is written that in the Federal Republic of Yugoslavia, the Serbian language in its ekavian and ijekavian dialects shall be official, while the Constitution of the Republic of Montenegro (from 1992) states the attitude that the Serbian language with ijekavian pronunciation is in official use (Došljak, 1995, p. 138).

relies on the establishment and observation of rules. In that respect, there are certain norms of behaviour in every sphere of life, from food and clothes to work or entertainment. They differ from society to society, but they definitely exist all the time. Each of them is expected to be observed by people; otherwise their violation may cause social condemnation. Such norms of behaviour are not only a matter of conventional perceptions of appropriate behaviour, but regularities included in the basis of activities. For example, if everyone spoke and wrote as they liked, without paying attention to accepted conventions, communication would soon stop, while the language system would fall apart and cease to exist. However, this will not happen because speakers of a language have certain knowledge about what and how to say something. Apart from knowledge, there is also a language feeling to distinguish what is acceptable or not (Bugarski, 1996). Such knowledge is tacit or implicit, but definitely part of the collective consciousness that is transmitted. That consciousness derives from the language norm because the norm is what can be said in a language, also implying the manner of saying it. So, there is something that constitutes intuitive language knowledge and something that is prescribed. “Language could neither be learnt nor used without a norm,” (Bugarski, 1996, p. 242). By its nature, language is normative, but only some languages are normed by measures consciously undertaken by a language community. Standardization is certainly stronger in written than in spoken language.

Standardized language is not a stereotyped, but a governing language. According to language standard, we know what is normal and what is neutral or marked in a language. The process of building language norms is called language standardization, and its result is standard or literary language¹⁵. Through language adoption and learning, the rules of structure, as well as the rule of use are adopted. It means that one also learns how to use language in line with a certain speech situation. Milroy (Milroy, 2006) ascribes a special credit in the drawing of discretion of individual languages to the standardization process and its result – standard language. The evident language discretion is established socially or socially-politically. A language is not a language only due to its linguistic structure that makes it different from other languages, but also because its structure is recognized, prescribed and imposed. Therefore, language peculiarity is largely a result of social and political processes, among which the process of language standardization is of particularly importance. A tendency to think about language as a discreet phenomenon is partly conditioned by the existence of standard languages, for example Standard English or Standard French (Milroy & Milroy, 2000).

The importance of the existence of standard language and its influence regarding language demarcation is also emphasized by Bartsch (Bartsch, 1989). In his opinion, a normative-theoretical approach to the function and status of language ensures a privileged place for the standard variety as a benchmark of correctness in relation to other varieties. It means that within the entire language area, the validity of the norms of each non-standard variety is limited to certain groups of people and certain types of situations, mostly unofficial

¹⁵ In her recent programme, Ana Janjušević Oliveri speaks about normed language, emphasizing that normed language is actually a language based on certain rules, but she also uses the term standard language (synonymous with literary language), because under literary language no one refers only to the language of literature. If we want to denote the language of fine writing, we will say that it is poetic language. She believes that poetic language has more freedom than literary language (Janjušević, 2021).

and informal, while the standard is valid for all people in one language area and for all situations and functions, and exclusively valid in official and formal situations, whereas its validity excludes the use of all other varieties (Mićanović, 2004).

Different social groups want to maintain their language identity and interests so that they can actively fight for recognition. Changes occur faster and faster, countries become more heterogeneous, and it is impossible to rely on the slow course of language changes in the resolution of numerous pressures and conflicts. Many governments attempt to resolve those problems by making language plans that imply the creation and implementation of the official policy of how to use languages and language varieties of one country. A great role in that process is played by academies of sciences that strive for the preservation of the standard, as well as by media, schools and different educational institutions. Language planning is implemented by different ministries and bureaus, academies, committees and popular associations. Their activities range from political and legal to unofficial ones. That area of language planning dates back to the 1960s and it is still in the stage of research. Findings and analyses in this area may be of use to politicians, pedagogues, legal experts etc., i.e. to those who are in charge of decision-making with regard to the development of language in the society. The selected standard should be officially implemented as well, which is done through government publications, media and at school. Then the standard is seen as the best form of language in a given language unit because it is associated with progress in the society (Crystal, 1987).

Geeraerts (2003) deals with the analysis of social evaluation of language varieties and their correlations to social and language factors. This author explains the overall history of language standardization through two models of standardization – rationalist and romantic. The rationalist model begins from the assumption that standard varieties must be accepted and used in all social strata, but they must also be neutral in sociological terms. That would mean that they cannot be evaluated as the property of a certain prestigious group. The romantic method negates active participation on which the rationalist model is based. Romanticism brings a new view according to which language is perceived as an instrument for expressing individuality, i.e. thoughts and emotions of each individual. Therefore, this model insists on the right and possibility of each variety with native speakers. The rationalist method perceives language as a means of communication, while the romantic one perceives it as a means of individual expression. Moreover, the nationalist model corresponds to the rationalist one because in that case standardization should lead to the democratic participation of the majority, but there the majority is identified with the nation. The nation is the basic element of political organization and thus of standardization and educational procedures (Geeraerts, 2003). Geeraerts points out his opinion that the Serbian language standard was created on the principles of the nationalist model (Filipović, 2018).

In his book *From Language to Language* (2001), Veljko Brborić emphasizes that the Serbian nation in the 19th century needed a fast standard-language solution. That was the time when the Serbian state was renewed and the Serbian nation awakened and became aware. Such solutions were formed by the criteria that were rather outside language and linguistics, because a huge effort was made to break up with the literary tradition in the old Slavic language, giving priority to the folk speech. Writing about Vuk and the language reform, Aleksandar Milanović (2006), entitles his introduction *Socio-historic context and the*

concept of literary language. The title refers to the fact that the question of standardization is integral part of the concept of state-nation. There is the Committee for the Standardization of the Serbian Language. This is what Aleksandar Belić wrote about language and rules in *About our Language* (1976):

“I have said that our literary language, just as all other languages in the world, has its laws and rules; but language correctness does not in the least disturb the free creative work of writers, just as scale tones, the same to all musicians, did not prevent whatsoever ingenious enthusiasm of great music talents [...] Secondary school grammar must be based on language and study of its features [...] At school, children learn how to use proper literary language, but also how to be familiar with language in general in their mother tongue. Namely, one language, or more precisely, each language, contains all languages of the world” (Belić, 1976, pp. 4–5).

Ideology of standard language and language ideologies

Standard language is the language of idealizations; it is an idea rather than completely accomplished reality, because variants that are standard are not completely constant or completely resistant to changes. The standard ideal calls for active maintenance and, as long as various factors contribute to such maintenance, the process of language changes is slower. The availability of the standard variant in human communication is quite functional because it is understood by a larger number of people than in the event of localized dialects. The existence of functional styles is one of the characteristics of standard language, because it can be used in different spheres of life and activities. It can be claimed that functional styles are, to a certain extent, the driving power encouraging standardization. With the increasing number of functions in which language is used, it becomes more and more important for the variant that is the closest to uniformity to fulfil all functions (Milroy, 2006).

Language ideologies constitute an important area of research in modern sociolinguistics and anthropology. They are present in almost all human societies, which makes them particularly important and interesting to research. The speakers are often unaware of language ideologies, while they give an insight into the relation between linguistic and social structures (Piller, 2015). Many experts have studied them. The very term “language ideologies” refers to all beliefs and feelings of speakers about different language varieties (Piller, 2015). We can often hear the opinions such as: “English is the language of future”; “German is an ugly language”; “Prizren-Timok dialect is incorrect and unsuitable for use” etc. These are examples of feelings and ideas speakers may have about certain varieties. Such examples constitute the key factor in understanding the process of language changes, language and identity, and language in the socio-cultural context, although they may seem banal at first sight. Piller emphasizes that philologists, anthropologists and linguists have observed the existence and scope of beliefs and feelings about language ideologies, but those language ideologies were outside the scope of their scientific interest (Piller, 2015). In 1979, Michael Silverstein published his essay *Language Structure and Linguistic Ideology*, stating his interests in studying the manners in which language ideologies affect and change language structures. Apart from sociolinguistics and cultural anthropology,

the critical discourse analysis also deals with the relation between language and social organization (Piller, 2015). Language ideologies reflect complex social divisions because they represent beliefs and feelings that show interests of a certain group in the society. The standard language ideology as one of the better-studied language ideologies may serve as a good example for such clarifications. The standard language ideology implies a belief that standard language is aesthetically, morally and intellectually the highest and the most proper variety of a certain language. That standard variety is based on the speech of the most powerful social group and is acquired through education. It is considered the only suitable variety for writing literary works and for the use in public communication. It is universally recognized as superior, and thus it creates social inequalities. This ideology is so influential that it seems justified to speakers, both those observing it, and those not using that variety. Hence, it may be derived that only speakers using the standard variety deserve to be in the positions of power in the society (in the text below, we will speak about political power and social power of language in general), as well as that its use is necessary for advancement on the social ladder. The belief that standard language is also necessary for success derives from associating this variety with privileged social classes, thus strengthening their power through this language ideology (Piller, 2015).

In his book, Milroy (2006) speaks about several principles that affect the creation of the standard language ideology. Those are the principle of uniformity, the idea of correctness and authority, the importance of prestige, and the idea of legitimacy. As a process, standardization consists of imposing uniformity to a certain type of subjects, and that is why the structural feature of the standard language variety is its uniformity or immutability. In ideal conditions, this would mean that every speaker should pronounce every sound in the same manner, and that all speakers should use uniform grammatical forms and vocabulary in the same manner. It also implies that language must not change. In practice, this ideal of absolute uniformity has never been achieved. In written language, uniformity has been achieved almost completely, particularly in printed editions, but spoken language is less subject to standardization. The consequence of language standardization was also the development of awareness among speakers about the “correct” or canonical form of language. In standard-language cultures, almost everyone abides by the idea of correctness because some forms are believed to be correct while some are believed incorrect, i.e. wrong, and that is most frequently taken for granted. The belief in correctness is a very important factor for maintaining standard language, i.e. for maintaining awareness about the standard, which leads us to an opinion that is contrary to the one taught by most linguists. They usually say that language belongs to all native speakers because it is developed inside the speaker’s mind. In standard-language culture, language is the property of only several people with the authority to impose language rules on others. The ideological position is already clear in the works of Jonathan Swift, who believed that a group of people should be determined to “arrange” the English language as a permanently uniform structure, believing that the most important thing is to devise a method for establishing and fixing language for ever, because language is not completely perfect and constantly changes. Namely, Swift believed that language was a cultural phenomenon ingrained in social events before it grew from individual cognitive abilities. Standard language maintenance also depends on obedience to the authority. For this purpose, it is desirable to codify standard language in dictionaries,

grammar books, guides for pronunciation, and language manuals that are regularly consulted as the authority on what is correct. Furthermore, Milroy speaks about standard language prestige. We have mentioned that in selecting between the use of two or more variants, for the standardization process it is not important which variant is chosen while, in practice, other factors are involved in the selection process. One is authority, and the other one is prestige¹⁶. In the end, the standard form becomes legitimate whereas other forms are illegitimate and commonly called non-standard or even sub-standard¹⁷ (Milroy, 2006).

Language ideologies are a universal and influential phenomenon of which we are often unaware. Changes constantly occur at local and global levels, which contributes to their current relevance. That is why they increasingly become the subject of research. Language ideologies must be studied for the sake of fully understanding the relation between language and the society and achieving equality among social strata.

On the other hand, however, as it has already been stated, speakers are usually unaware of being conditioned by ideological positions. “What is characteristic of the ideology of standard is that people believe that this uniform standard variant, with all its imposed rules about what is correct, is actually language itself” (Milroy, 2006, p. 40). They usually believe that their attitudes to language are common sense and that everyone agrees with them. Standardization itself actually refers to many other things apart from language. In principle, when there are two or more variants of the same language form, only one of them can become the standard variant. Standardization demands the acceptance of one variant. In practice, factors outside the very process of standardization lead to the selection of one and not the other variant, and these factors together actually make the ideology of standard (Milroy, 2006, p. 37).

Language as the main means of communication is becoming increasingly interesting to broad masses of people, both those that deal with linguistics, and those that use it on a daily basis, therefore, all people. According to Saussure: “Language is a specific sphere,

¹⁶ As an opposite of prestige, we can mention stigma. Language forms preferred by lower social classes are often stigmatized in a broader community, and those are commonly the forms rejected by the educational system.

¹⁷ A question arises as to whether only the standard use of language is correct and accepted. There are certain stigmas in our language that dialects of the Serbian language are bad and repulsive. Nikola Tanasić has published a text for Radio-Television of Serbia in which he points to the importance of accepting and not rejecting dialects and variants of our language. “A similar stigma is regularly encountered by millions of Serbs who use Kosovo-Resava and Prizren-South Morava (so-called southern) speech. Not only are they persistently warned by various self-proclaimed experts on “true Serbian language” to “speak correctly”, but their accents and dialectisms are regularly a laughing stock and a trigger for cultural-chauvinist belittling. In public discourse, these speeches and accents are made equal to “countrification”, “backwardness” and even “illiteracy” (whatever “oral literacy” might be) and, in the best case, they are used like a condescending stamp of “homeland affiliation”, which somehow always implies slight technical, cultural and even intellectual backwardness. The appeals to “take care of speech purity” are even more absurd having in mind that wars and crises have scattered the Serbian people all around the world. It is only openness to all dialects of the Serbian language that still gives us the right to claim the status of a serious European culture, for which generations of our educators, scientists and poets have fought for centuries (Tanasić, 2021).

a fourth natural kingdom” (Saussure, 1996). People have paid attention to its importance ever since antiquity, through the Middle Ages, to modernity. Many disciplines deal with the relation between language and the society, language and culture, and language and politics. Sociolinguistics, for example, deals with the relation between language and the society. Language is a social phenomenon because the society could not even exist without it. On the other hand, there would be no language without speakers using it. It is a mutual relationship. National affiliation is also reflected in language, together with culture and history. It has all the power, and power is often manifested through language. Even ancient Greeks were aware of the role and power of language for manipulation purposes and that is why rhetoric was studied at school. Such interest in the use of language as a weapon has survived to this day. There is an increasing trend of merging political, sociological and linguistic achievements into a single, unique political discourse analysis. The manipulation through language, and thus through ideas, attitudes, emotions and goals has been the basis of every political action ever since Ancient Greece and Rome. Perhaps manipulation through language is now more subtle and less noticeable than in some earlier historical periods. It is based on weaknesses, emotions and needs of those that are the target of manipulation. In addition, it is definitely based on authority, the social status of the manipulator itself. Certain language manipulation opens the road towards winning power over a person or a group. Language and power are two inseparably connected phenomena. That relationship is so strong that there is no power without language and vice versa. It can be perceived best through language of politics, where language is an instrument, or a weapon, with the aid of which the subject acquires the power to rule. It is closely related to manipulation, ideology and propaganda. Manipulation through language and ideology in language are two sides of the same medal, while political language is somewhere in between. The term language and ideology, or ideology in language, apart from linguistics, also appears in some other scientific disciplines, such as anthropology, sociology, rhetoric etc. Sometimes that relationship is marked by the conjunction “and”, and sometimes by the conjunction “or”, which essentially changes the way of perception, their relationship, influence and importance (Vojinović, 2014, p. 532). In Anglo-Saxon literature, we also encounter terms such as linguistic ideology and language ideology¹⁸. Such language is encumbered with phrases, sentences repeated from speech to speech, and it is easy to identify. There are examples everywhere, in all periods and political systems. The ideological language of an ideology is created and disappears along with it. A good speaker should free his/her speech from common phrases and promote his/her own ideological attitudes (Vojinović, 2014).

Ideology, as one of significant concepts in theory, has also reflected on language. It implies an idea or a set of ideas supported by a person or a group. Between ideology and language, language and the society, as well as in their relations and connections, language ideologies have emerged. We accept too easily that English is the world language or that Prizren-Timok dialect is an indicator of poor education. Moreover, a completely imperceptible ideology of standard language is being created. The use of language is not arbitrary and there are certain rules that must be observed. If we encounter two variants of the use

¹⁸ In their literature, it is defined as a set of beliefs about language articulated by users as a rationalization and justification of perceived language structure and use (Woolard, 1994, p. 3).

of a form in language, one will be chosen as standard, while all others will be non-standard. The importance of language to the society and of the society to language is indisputable, and they are almost inseparable terms from whose relation various ideologies may emerge, while already existing ideologies may have an effect on language and the society.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Bartsch, R. (1989). A Normtheoretical Approach to Functional and Status Types of Language. In: Ulrich Ammon (ed.), *Status and Function of Languages and Language Varieties*. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 197–215.
- Bazić, J, Sekulić, B. (2017). Ideological Objectives and Content in Programs for the First Cycle of Basic Education in Serbia. *Politička revija* (2), 65–85. <https://doi.org/10.22182/pr.5222017.5> [In Serbian]
- Belić, A. (1976). Belić about our language and our task. *Naš jezik* XXII/1–2, 3–7. Available at: <http://dais.sanu.ac.rs/123456789/8075>. [In Serbian]
- Brborić, B. (2001). *From Language to Language*. Novi Sad: Prometej. [In Serbian]
- Brborić, B. (1996). Prehistory and Sociolinguistic Aspects. In: M. Radovanović (eds) *Serbian language at the end of century*. Beograd: Institut za srpski jezik, Službeni glasnik, [In Serbian]
- Bugarški, R. (1996). *Introduction to General Linguistics*. Beograd: Čigoja. [In Serbian]
- Chambers, J. K. & Trudgill, P. (1998). *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crystal, D. (1987). *Cambridge Encyclopaedia of Language*. Beograd: Nolit. [In Serbian]
- Došljak, D. (2005). Serbian language today – sociolinguistic aspects. In: D. Maliković (eds) *New aspects in language teaching* (137–140). Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet. [In Serbian]
- Filipović, J. (2008). *The power of words, essays in critical sociology*. Beograd: Instant system. [In Serbian]
- Geeraerts, D. (2003). “Cultural models of linguistic standardization” In: R. Dirven, R. Frank & M. Puz (eds) *Cognitive Models in Language and Thought. Ideology, Metaphors and Meanings* (26–68). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Ivić, P. (1986). *The Serbian People and Their Language*. Beograd: Srpska književna zadruga. [In Serbian]
- Ivić, P. (1988). *An Overview of the History of the Serbian Language*. Novi Sad – Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića. [In Serbian]
- Janjušević Oliveri, A. (6. 4. 2021). *Linguistics about the beauty of language*. Available at: Ježičarenje o ljepoti jezika – ANA JANJUŠEVIĆ OLIVERI | Heritage – YouTube [In Serbian]
- Katnić Bakaršić, M. (2012). *Between the Discourse of Power and the Power of Discourse*. Zagreb: ZORO d.o.o. [In Croatian]
- Kennedy, E. (1978). *A Philosopher in the Age of Revolution: Destutt de Tracy and the Origins of “Ideology”*. Philadelphia: American Philosophical Society
- Kovačević, M. (2003). *Serbian language and Serbian languages*. Beograd: BIGZ, SKZ. [In Serbian]

- Kovačević, M. (2007). Relationship between Serbian and Serbo-Croatian literary language. In: *Language, literary, Art, I: Serbian language and social movements* (51–62). Kragujevac: FILUM. [In Serbian]
- Marx, K., Engels, F. (1945). *German Ideology*. Beograd: Izdavačko preduzeće “Rad”. [In Serbian]
- Mićanović, K. (2004). Standard language and language demarcation. *Flumensia*, br.1–2, 95–104. [In Serbian]
- Milanović, A. (2006). *A brief history of the Serbian literary language*. Beograd: Zavod za udžbenike. [In Serbian]
- Milroy, J. (2006). *The ideology of the standard language*. London: The Routledge Companion to Sociolinguistics
- Milroy, J. & Milroy, L. (2000). Varieties and Variation. In: Florian Coulmas (eds.) *The Handbook of Sociolinguistics* (47–64). Blackwell Publishers.
- Piller, I. (2015). Language ideologies. In: K. Tracy, C. Illie & T. Sandel (Eds). *The International Encyclopaedia of Language and Social Interaction* (1–10). John Wiley & Sons, Inc.
- Radovanović, M. (2003). *Sociolinguistics*. Novi Sad – Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Ravlić, S. (2001). Political ideology: rethinking concept. *Politička misao* Vol. XXXVIII (4), 146–160. Available at: <https://hrcak.srce.hr/file/38426>. [In Croatian]
- Saussure, F. (1996). *Course in General Linguistics*. Novi Sad – Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića. [In Serbian]
- Tanasić, S. (2018). Which Serbian do you speak? *Politika*, January 16th. Available at: <https://www.politika.rs/scc/clanak/396552/Kultura/Kojim-srpskim-jezikom-govoris> [In Serbian]
- Tanasić, N. (2021). Which language do you exactly speak if you speak Serbian? *RTS*, April 9th. Available at: <https://www.rts.rs/page/oko/sr/story/3211/drustvo/4328034/srpski-jezik-i-dijalekti.htm> [In Serbian]
- Vojinović Kostić, J. (2014). *Language and manipulation*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet. Available at: (4) (DOC) Jezik i manipulacija | Jelena M Vojinović Kostić – Academia.edu [In Serbian]
- Woolard, K. A. Schieffeln, B. B. (1994). *Language Ideology*. Available at: https://files.nyu.edu/bs4/public/BambiWebsite_Assets/BBS%20PDFs/annurev.an.23LangIDpdf [10th October 2013]